

ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК ОДНОГО З ПОКАЗНИКІВ ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО АКСІОГЕНЕЗУ

Сьогодні проблема розвитку професійних цінностей майбутніх фахівців набуває нового значення. Ця тенденція пов'язана як з підвищенням уваги до загальнолюдських цінностей, так і з постійними спробами переосмислити системи цінностей, принципів моральності та ідеалів. Ціннісні орієнтації, будучи одним з центральних особистісних новоутворень, транслюють свідоме ставлення людини до соціальної дійсності, і в цим визначають мотивацію її поведінки і мають істотний вплив на всі сторони її дійсності. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її поглядів на навколишній світ, ставлень до інших людей, до себе самої. Саме через спрямованість особистості її ціннісні орієнтації знаходять своє реальне вираження в активній діяльності людини і актуалізуються в формуванні професійних цінностей. Особливого значення у цьому контексті набуває проблема професійного аксіогенезу у майбутнього психолога.

До проблеми особистісного та професійного становлення майбутнього психолога у своїх дослідженнях звертаються такі відомі вчені, як Г. О. Балл, О. Ф. Бондаренко, В. Й. Бочелюк, Ж. П. Вірна, Л. В. Долинська, Н. Б. Іванцова, І. Ф. Ісаєв, С. Д. Максименко, В. Г. Панок, Н. І. Пов'якель, Г. К. Радчук, О. П. Саннікова, А. В. Фурман, Н. В. Чепелєва, Н. Ф. Шевченко та ін.

Зокрема, на думку С. Д. Максименка психолог – це професіонал у галузі психології, спеціаліст, який володіє системою наукових психологічних знань, практичних умінь і навичок, необхідних для здійснення професійно-психологічної діяльності [3].

В дослідженнях О. О. Водолазської наголошується на важливості розвитку особистості психолога, який повинний бути конгруентним самому собі, та наділений такими рисами, як: рефлексивність, саморегуляція, прагнення до самоактуалізації, чіткі смисложиттєві орієнтації, уявлення про особливості професійної діяльності психолога, знання про власну особистість тощо [1].

Важливим чинником особистісного та професійного розвитку майбутнього психолога більшість дослідників називають ціннісні орієнтації. Так, А. А. Фурман визначає залежність між рівнем самоактуалізації, особистісними рисами та ціннісними орієнтаціями. Автор доводить, що «специфіка ціннісних орієнтацій майбутнього психолога переважно пов'язана зі спроможністю реалізовувати потенціал на практиці, що формує множину значущих якостей фахівця, спряє аналітичному підходу в оцінці своїх життєвих потенцій, прискорює пристосування до подальших професійних вчинків і становить засадничий вектор особистісного розвитку» [5, с.153].

Прагнення до самоактуалізації, на думку Г. К. Радчук, є вищим рівнем мотивації особистості, природним, закономірним і необхідним процесом життя. Це поняття охоплює всю систему життєдіяльності індивіда, виключаючи і професійну діяльність, котрій, зазвичай, людина присвячує більшу частину свого життя [4].

З метою вивчення особливостей самоактуалізації майбутніх психологів як одного з показників їх професійного аксіогенезу нами було використано методику діагностики ситуативної самоактуалізації особистості Т. Д. Дубовицької [2]. Запропонована методика включає 14 пар *біполярних* характеристик, що відображають прагнення особистості до самоактуалізації (за А. Маслоу): 1) почуття гумору; 2) опір залученню до культурних норм, власна система цінностей; 3) пікові переживання; свіжість сприйняття; 4) концентрація на проблемі; 5) спонтанність; 6) прийняття; 7) людська спорідненість; 8) пікові переживання; 9) автономія (відносна незалежність від фізичного і соціального оточення); 10) концентрування на проблемі, креативність; 11) автономія; схильність до усамітнення; 12) засоби і цілі; 13) почуття гумору; пікові переживання; 14) креативність. В інструкції до методики було сформульовано два контекстуальні запитання:

1. Який я загалом (переважно) – контекст «Я загалом»?
2. Яким я себе бачу в майбутній професії – контекст «Я в майбутній професії»?

Зупинимось на аналізі одержаних результатів. Як представлено на рис. 1., у більшості студентів I курсу (70%) рівень самоактуалізації в контексті «Я загалом» знаходиться на середньому рівні, і лише 25% першокурсників притаманний високий рівень самоактуалізації у більшості життєвих ситуацій.

Суттєво відрізняються показники самоактуалізації студентів-першокурсників у контексті майбутньої професії. Зокрема, у 50% з них виявлено високий рівень даного показника. Варто звернути увагу й на те, що низького рівня самоактуалізації першокурсників у контексті «Я в майбутній професії» не виявлено (Рис.1).

На відміну від першокурсників, у студентів IV курсу в ситуації «Я загалом» переважає середній (45%) та високий (45%) рівень самоактуалізації. У 10% з них – низький рівень. Проте у контексті «Я в майбутній професії» переважаюча більшість випускників (80%) має високий рівень прагнення до самоактуалізації (Рис.1).

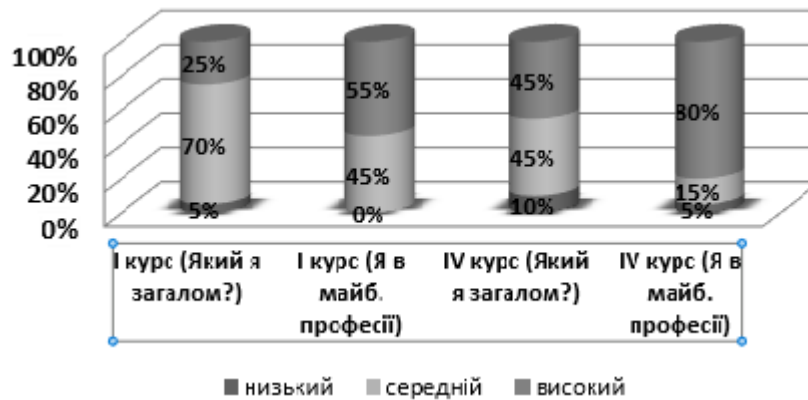

Рис.1. Розподіл рівнів самоактуалізації у студентів I та IV курсів (N=40)

Таким чином, можна зробити висновок про те, що до завершення навчання у студентів-майбутніх психологів зростає зорієнтованість на майбутню професію, впевненість в тому, що саме в ній вони зможуть повною мірою проявляти свою активність, свої здібності і отримувати від цього задоволення; зростає рівень захоплення майбутньою професією, а одночасно й прагнення самостійно контролювати своє життя, вільно приймати рішення і втілювати їх; прагнення досягати успіхів. Разом з тим бачимо, що до завершення навчання у студентів-психологів суттєво підвищуються показники самоактуалізації у життєвих ситуаціях загалом.

Аналізуючи та порівнюючи середні значення показників за 14 шкалами у студентів першого та четвертого курсу навчання, можна зробити висновок про те, що більшість показників знаходяться на дещо вищому рівні у контексті «Я в майбутній професії», порівняно з загальним контекстом. Зокрема, найчіткіше з усіх показників контексту «Я загалом» у першокурсників представлено показник «Почуття гумору» (4,4 б.), причому він суттєво знижується при аналізі себе в майбутній професії (3,8 б.). Найнижчі показники середніх значень у загальному прагненні до самоактуалізації отримано за шкалами «Креативність» (2,7 б.), «Пікові переживання» і «Автономія; схильність до усамітнення» (по 2,8 б.).

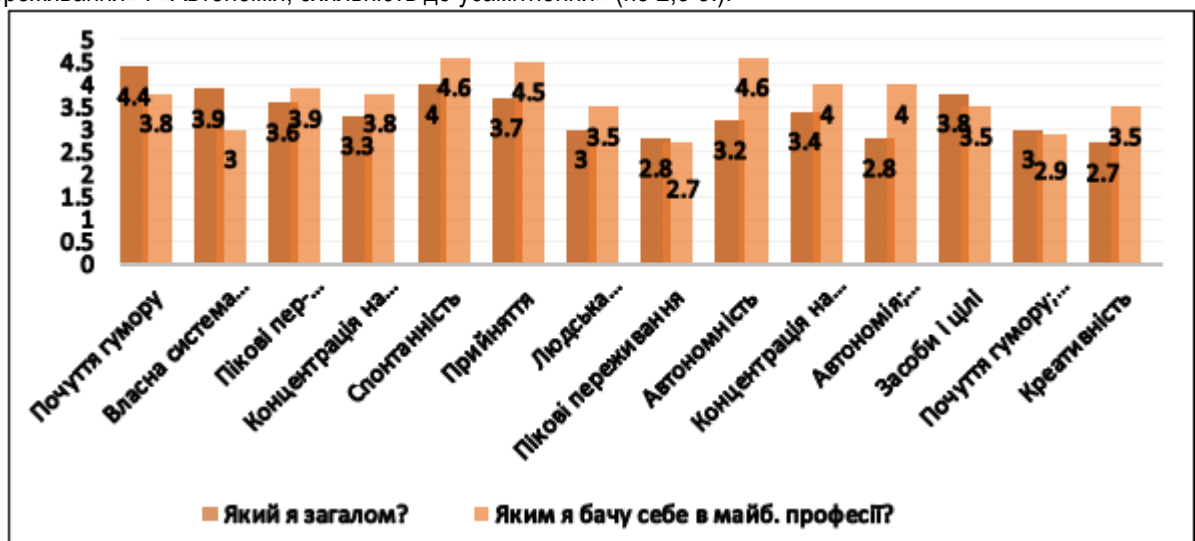

Рис.2. Середні значення показників самоактуалізації у першокурсників (за методикою Т. Д. Дубовицької)

А вже, усвідомлюючи себе в майбутній професії, першокурсники надали показникам «Креативність» і «Автономія; схильність до самотності» більш важливого значення (3,5 б. і 4 б. відповідно). Рівень пікових переживань несуттєво знижується (2,7) і набуває найменшого значення у цьому контексті, порівняно з усіма іншими показниками.

Важливо й те, що найвищі середні значення показників самоактуалізації в майбутній професії виявлено за шкалами «Автономність» (4,6 б.), «Спонтанність» (4,6 б.) і «Прийняття» (4,5 б.) (Рис. 2.). Це означає, що студенти першого курсу покладають великі сподівання на свою майбутню професійну діяльність, в якій вбачають можливість змін, можливість брати відповідальність за те, що відбувається, прагнуть бути залежними від соціуму.

У студентів IV курсу (Рис.3) середні значення усіх проаналізованих показників дещо нижчі від першокурсників (не перевищують 4,2 б.) і їх розподіл теж суттєво відрізняється. Ми можемо помітити й те, що усвідомлення ними можливості самореалізації, порівняно з першокурсниками, є більш збалансованим між «Я загалом» та «Я в майбутній професії». Так, у ситуації «Я загалом» четвертокурсники віддають перевагу

автономії і схильності до усамітнення (4,1 б.). У контексті майбутньої професійної діяльності цей показник несуттєво знижується (4 б.).

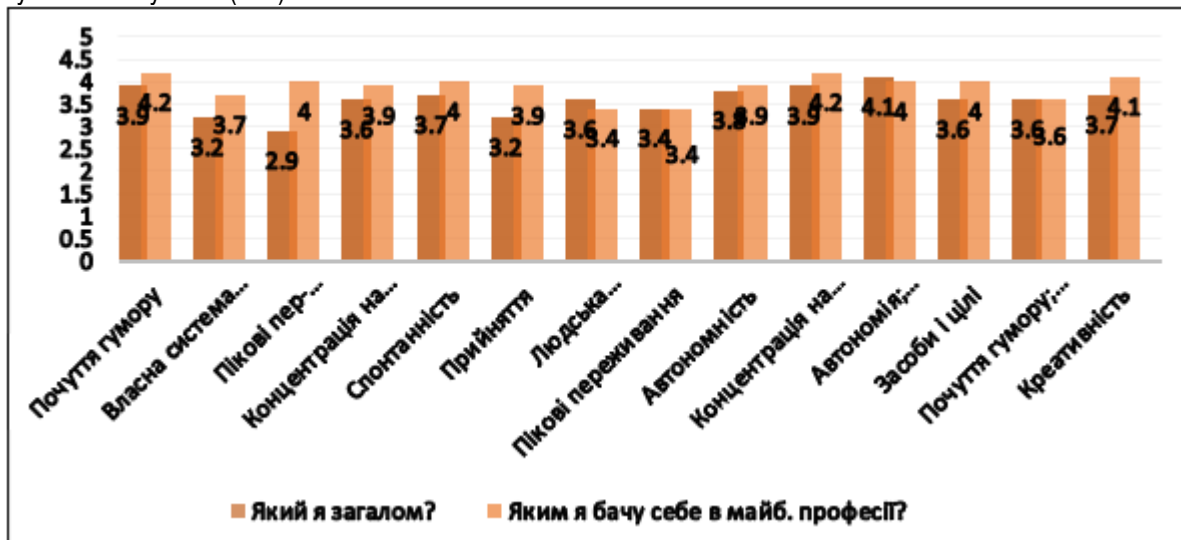

Рис.3. Середні значення показників самоактуалізації у студентів IV курсу (за методикою Т. Д. Дубовицької)

Найнижчі показники середніх значень у загальному прагненні до самоактуалізації отримано за шкалою «Пікові переживання; свіжість сприйняття» (2,9 б.). Цікаво те, що у прагненні до самоактуалізації в майбутній професії цей показник набрав у випускників 4 бали (Рис.3).

У ситуації «Я в майбутній професії» четвертокурсники віддають перевагу «Почуттю гумору» (4,2 б.), вмінню «Креативно концентруватися на проблемі» (4,2 б.), «Креативності» (4,1 б.), «Піковим переживанням і свіжості сприйняття» (4 б.), «Спонтанності» (4 б.), «Автономії і схильності до усамітнення» (4 б.), «Засобам і цілям» (4 б.) (Рис.3).

Такі результати дозволяють нам зробити висновок про те, що завдяки можливості самоактуалізації у майбутній професії випускники бакалаврату усвідомлюють важливість вміння креативно концентруватися на проблемі; значну увагу приділяють цілям, до яких підпорядковують відповідні засоби; навчаються кожного разу по новому переживати радощі життя, приймати як чудо те, що для інших стало буденним і звичним; прагнуть до свободи і є менш залежними, порівняно з іншими людьми. Їх поведінка відрізняється простотою і природністю, їм не характерні нещирість і прагнення справити враження.

Висновок: Таким чином, на основі здійсненого нами емпіричного дослідження, ми можемо стверджувати, що у студентів-психологів в ході професійної підготовки збільшується рівень реалізації прагнення до самоактуалізації, а отже значних змін зазнає їх професійна аксіосфера.

ЛІТЕРАТУРА

1. Водолазская А. А. Субъективность как одна из детерминант профессионального становления психолога /О. О. Водолазская // Наука и образование. – 2006. – №5-6. – С. 24-26.
2. Дубовицкая Т. Д. Методика диагностики ситуативной самоактуализации личности: контекстный подход / Т. Д. Дубовицкая // Психологический журнал. – 2005. – Т. 26, N 5. – С. 70-78.
3. Максименко С. Д. Развитие психики в онтогенезе: [В 2 т.] / С. Д. Максименко. – К.: Форум, 2002. Т.1: Теоретико-методологические проблемы генетической психологии. – 320 с.
4. Радчук Г. К. Аксиопсихология высшей школы. Монография / Г.К. Радчук; [вид. 2-ге розш. і переробл.]. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – 380 с.
5. Фурман А. А. Психология личности: ценностно-ориентационный измер / А. А. Фурман. – Одеса: ОНПУ; Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 312 с.